

PAVEL KURHINEN & JARKKO S. TUUSVUORI

Itäiset änkyryydet

Jabloko-puolueen heikentymistä duuman vaaleista 2005 alkaen on pidetty kuvaavana esimerkkinä liberaaliksi mieltävän politiikan tuupertumisesta Venäjällä¹. Oikeistoon laskettu, mutta itse asiassa liberaalia keskustavasemmistolaisista linjaa tapaillut ryhmittymä on jäänyt keskustalaiseksi luetun vaan omanlaistaan konservatiivisuutta toteuttavan valtuupuolueen Yhtenäisen Venäjän varjoon, samaan aikaan kun vasemmisto koostuu lähinnä entisistä kommunisteista. Keskustelut siitä, edustaako Dmitri Medvedev jossain mielessä liberaalia virtausta YV-puolueen ja maan johdossa ja siten vastavoimaa Vladimir Putinin autoritääriselle klikille, laimenivat viimeistään, kun Putin palasi presidentiksi. Mutta mikä on Venäjällä konservatismia ja mikä liberalismia?²

Kesäkuussa 2010 uutisoitiin valtiollisen gallupfirman VTsIOMI:in kyselystä. Sen mukaan venäläisistä 36 prosenttia (2005: 33 %) kannattaa konservatiivisia, 24 prosenttia (2005: 22 %) demokraattisia ja 10 prosenttia (2005: 12 %) liberaaleja poliittisia näkemyksiä. Konservatiivisuus merkitsi ”paluuta perinteisiin, moraalisiin arvoihin ja järjestykseen, joka perustuu kansan kiinteyteen ja kansallisen edun puolustukseen”. Demokraattisuus taas tarkoitti ”ihmisoikeuksien ja ilmaisunvapauden” korostamista. Ja liberaalius yhdistettiin ”vapaaseen vaihdantaan, valtion vähimmäismääräiseen puuttumiseen talouteen sekä vahvojen ja luovien valtaan”. Erikoisinta mielipiteissä oli *tandemin* monikäyttöisyys. Kansanvaltaisuutta kannattavista reilu viidennes piti demokratia-arvojen pääedustajana Putinia ja 16 sadasta Medvedeviä. Vanhoillisuutta puoltavista 15 % nimesi

Putinin ja 11 % Medvedevin asiansa ykköstulkiksi. Eikä vapaamielisyyttäkään kannattavilta muuta kuultu: Putin kelpasi äänitorveksi heistä 18 prosentille ja Medvedev 17 prosentille.³

Länsimaisia liberaalisuuden ja konservatiivisuuden laatumääreitä ei olekaan pulmatonta soveltaa itänaapurin poliittisten vakaumusten karttaan. Tosin itä-länsi-jakoakaan ei pidä liioitella: termi ”liberalismi” esiintyy useimmiten samalla lailla (uus)liberalistisen minimivaltiota tähdentävän ja markkinauskoa ilmentävän talouspoliittisen ajattelun vastineena vaikkapa Ranskassa⁴. Vaan entä jos keskitytään Ranskan vallankumouksesta juontavaan historialliseen perustarinaan? Miten venäläisessä väännössä otetaan huomioon aristokraattisesta, autokraattisesta ja absolutistisesta entisestä maailmanjärjestyksestä irtautuneen (klassisen) liberalismiin ja sen ymmärtämät-

tömiä ylilyöntejä suitsivan, tradition hyvittäviä tai siunauksellisia puolia alleviivaavan (alkuperäisen) konservatismiin välinen, lännessä yhä tunnistettavissa oleva jännite?

Se tavallinen tarina

Pietarissa on 2008 alkaen toiminut *think tank*iksi itseään nimittävä ”Konservatiivinen filosofinen seura”. Ajatushautomon aktiivisuus vaikutti taustalla, kun Pietarin valtionyliopisto kustansi niteen *Konservatismi. Näkökulma vai vaihtoehto?* (2010). Kunhan filosofisen tiedekunnan dekaani Juri Solonin on sanonut alkusanansa, seuraa neljätoista artikkelia yleismaailmallisesta ja venäläisestä vanhoillisuudesta.

Voronežin yliopiston historianprofessori A. J. Minakov kurkottaa pisimmälle eiliseen. Hän esittelee amiraalikirjailija Aleksandr Šiškovin (1754–1841) ja kosmopoliittikir-

jailija Nikolai Karamzinin (1766–1826), jotka seuraajineen kävivät kiistaa venäläisen sanataiteen puh-taudesta. Riita kirkkoslaavilaista perinnettä kultaavien šiskovilaisten ja galloelkein koketeeraavien karamzilaisten välillä käytiin konservatiivipiirin sisällä. Kumpikin osapuoli piti kiinni Venäjän ekseptionalistisesta oikeudesta demokratiattomaan ylimysvaltaan.⁵

Tsaari Aleksanteri I:n (1777–1825; vallassa 1801–1825) minis-terinä ja neuvonantajana toiminutta matematiikan ja fysiikan professoria Mihail Speranskia (1772–1839) kutsutaan venäläisen liberalismiin isäksi. Aleksanteria pidettiin va-paamielisenä monarkkina, joka tur-vallisuus- ja talouspoliittisista syistä siirtyi vähitellen tiukempaan ko-mentoon. Speranskin vaikutusvalta oli suurimmillaan XIX vuosisadan ensimmäisen ja toisen kymmen-luvun vaihteessa. Napoleonin vas-taisen taistelun nationalismi ja pa-triotismi kuitenkin kampsivat hänet vallasta, jonka tuntumaan hän palasi seuraavan keisarin Nikolai I:n käyn-nistämän lakikoonnoston vetäjänä. Aloite oli kuitenkin siirtynyt anti-liberaaleille: Speranski joutui ensi-töikseen valtiiovallan edustajana syyt-tämään tsaaria vastaan joulukuussa 1825 kapinoineita vapaamielisiä up-seereja.⁶

Valtionarkiston yhteiskunta-historioitsija A. V. Repnikov arvioi tuoreessa antologiassa nykyvenä-läisen konservatiivisuuden taustaksi Ranskasta 1812 saadun riemuvoiton sijaan myöhemmät sotatappiot Turkille 1856 ja Japanille 1905. Häviäjän oli pakko opillistua prop-agoidakseen tuntuvammin, legiti-moidakseen taitavammin ja mobi-lisoidakseen tehokkaammin. Ivan Dusinskijn *Geopolitika Rossii* (2003) nosti samassa hengessä esille ulko- ja sotilaspoliittisen doktriinin määrit-telyehdot, jotka kumpuavat Venäjän maantieteellisestä ja teollis-ekonomisesta asemasta. Niitäkään ei käy setviminen ilman viittauksia Venäjän messianistiseen rooliin (yli)historial-lisena voimatekijänä.

Venäläistä yhteiskunnallista kiistaa ja kamppailua jäsennetään

totunnaisesti länsimaistumiseksi tai lännettymiseksi kutsutun ilmiön (*западни́чество* tai *западни́шество*) avulla. Venäjänmaalta yhtetyt libe-ralismit ja konservatismi ovat nekin pitkälti tulkintoja omalakisiksi ja vääjäämättömäksi käsitetyistä län-sivaltaistumisesta. Sen kohteena ja puollettavana tai torjuttavana vasta-voimana on vaihtelevin tavoin mutta aina lähes yhtä autonomiseksi ja eittämättömäksi hahmotettu 'venä-läisyys'. Universaalille muutosmah-dille suopeita moderniuden joudut-tajia on nimetty läntistäjiksi eli *западникеiksi*. Heistä ensimmäisiin luetaan filosofi Pjotr Tšaadajev (1794–1856), joka arvosteli maansa takapajuisuutta kansainvälisessä vertailussa 1830-luvulta eteenpäin. Tšaadajevista lähtien yhteiskunnallis-kulttuurinen eripura on Venäjällä kipinöinyt läntisiä suurvaltoja ihai-levien ja niitä epäilevien välillä.⁷

Pietarin valtionyliopiston fi-losofianhistorian professori I. D. Osipov täydentää antologiassa 'kon-servatismiin' venäläistä historiaa. Hän nimeää sen yhdeksi juureksi slavofiili Aleksei Homjakovin (1804–1860), joka alleviivasi ortodoksisuuden ei-länsimaista hengenyhteyttä (*соборност*) ja "puhdistavaa vanhuutta". Vastaavasti filosofi Semjon Frank (1877–1950) alisti kaiken yksilöllisyyden yhteisölle ja kansallisuudelle.⁸

Paksu kokoelma

Tunnetuin venäläinen euroopailija ja oksidenttikriitikko on lehtimies-kirjailija Fjodor Dostojevski (1821–1881). Hänen filosofistävänsä Vladimir Solovjov (1853–1900) kehitteli ajatusta venäläisyydestä 'ideana', jossa hengen uudelleen syntyminen edeltää (valtio)ruumiin elpymistä.⁹ Näitä herroja voi syyttää tai kiittää siitä, että nykypäivänkin *zapadnikkikärhämät* sujuvat Ve-näjällä usein sangen sakeissa tun-nelmissa jossain poliittis-esteettis-uskonnollisen sekamaastossa.

Yllä esimaistellussa 339-sivuisessa *Konservatism*-antologiassa meno on akateemista vain yhtä paljon kuin se on apologeettista tai agitatorista. Tul-kintatalkoot käynnistää ranskalainen

sosiologi Alain de Benoist. Uusoi-keiston nokkamiehenä 70-luvulta lähtien vaikuttanut kulttuuriteoreet-tikko on tunnustuksellinen konser-vatiivi niin taloudessa kuin politiikassakin. Historiatietoisena keskustelijana Benoist on hakenut kan-noilleen tukea kutakuinkin kaikilta ranskalaisilta antivassemmistolaisilta, ja yhtä lailla hän on kelpuuttanut va-likoivasti kummeikseen sveitsiläisen Friedrich Nietzschen ja saksalaisen Carl Schmittin.

Sitten kirjoittaa Moskovan yli-opiston kansainvälisten suhteiden sosiologian professori A. G. Dugin. Hänkin arvostelee liberalismia hal-litsevana globaalina diskurssina. Weimarin tasavallassa vaikuttaneen Arthur Moeller van den Bruckin (1876–1925) käsissä jalostunut kon-servatismi oli ja on Duginille libe-ralismin, fasismin ja kommunismin väärästä edistysuskosta irrottautuva "neljäs poliittinen teoria".

Pietarilainen historianfilosofian dosentti V. A. Kamnev vertaa slavo-fiilejä saksalasiin varhaisromantik-koihin. van den Bruckin 'kolmannen valtakunnan' ajatukset hän taas rin-nastaa taaksepäin Solovjovin näkyyn 'venäläisyyden ideasta' jumalaisena imperatiivina ja eteenpäin italialaisen Julius Evolan (1898–1974) spiritua-listiseen uusaristokraattisuuteen.

Duumassa työskentelevä ta-loustohtori M. C. Airapetjan vie keskustelun nykynäkyymiin. Hän muistuttaa suurpuolue Yhtenäisen Venäjän ilmoittautuneen konser-vatiivisuuden tukijaksi. YV:n pa-radoksisena tavoitteena on "kon-servatiivinen modernisaatio". Aira-petjan tukee pokkana tätä oikeisto-vassemmisto-jaon tuolle puolen aset-tuvaa hanketta, samalla kun hän hahmottelee omaa syklistä talous-historiaansa. Pietarin oma poika, filosofisen antropologian professori G. B. Markov koettaa astetta ana-lyyttisemmin tutkia 'eliitin', 'valtion' ja 'yhteiskunnan' käsitteitä konservatismiin valossa ja eduksi.

Pietarin konservatoriossa ihmis-ja yhteiskuntatieteiden professorina vaikuttava T. A. Apinjan keskittyä konservatiivisuuteen kulttuurina. Hän kuvailee traditionalismia

voimana, joka varjelee arjen perinteitä ja vastustaa massakulttuurin *kitschiä*. Kirjailija-lehtimies A. M. Melihov antaa taiteellisen konservatismiin tuntomerkiksi ikuisuuden näkökulman. Hän lainaa elokuvaohjaajaveteraani Andrei Kontšalovskin ja Oxfordissa nykyään vaikuttavan politiikantutkijan Vladimir Pastuhovin yhteiskirjassaan 2007 esittämää ajatusta, jonka mukaan Venäjällä on kärjistynyt ristiriita politiikan ensisijaisuutta painottavien liberaalien uudistajien ja kulttuurin primaattia korostavien konservatiivisten taantumustahojen välillä. Melihov kaipaa uutta, koulutettua taide-eliittiä, joka voisi tarjota kansalle ”eksistentiaalista suojaa”.

Euraasian omistaja

Moskovan yliopiston sosiologian professori V. I. Dobrenkova esittelee antologiassa antiikkia tutkineen poliittikkokreivi Sergei Uvarovin (1786–1855). Nikolai I:n opetusministerinä Uvarov pitkitti ja sitkisti itsevaltiutta ja isänvaltaa jäättiläisvaltiossa. Egoismiksi tulkittua individualismia vastaan hän asetti hengellisen kansanyksyyden ja absoluuttisen keskusmahdin. Toisen kotiklassikkokonservatiivin, kirkkojohtaja Konstantin Pobedonostevin (1827–1907), ha-

patuksen ytimessä taas oli parlamentarismien parjaus. Pietarin yliopiston uskontotieteen professori S. L. Firsov arvioikin omassa osuudessaan kirkon vaikutusvallan roimaa kasvua viime vuosina. Siitä on tullut hänen sanonsensa mukaan yksi konservatismiin tärkeimmistä tukipilareista ”Putinin Venäjällä”.

Vologdan teknillisen yliopiston historiandosentti I. N. Tjapinin tehtäväksi jää perehdyttää lukijat ”uuseuraasialaiseen filosofiaan” eräänlaisena ”venäläisen konservatiivisuuden ihanteena”. Niin konservatiiveiksi kuin kommunisteiksikin itseään kuvaavat venäläisvisionäärit ovat viime vuosina kaivaneet koi-pussista 20–30-luvulle juontavan ajattelumallin, joka teroittaa sivistystyyppien yhteismitattomuuteen varaavaa monikulttuurisuutta. Miljoonia hehtaareja Aasiaa ja Eurooppaa käsittävä Venäjän imperiumi on ideoissaankin imperiaalinen. Strategiset geopoliittiset tarkastelut käyvät rinta rinnan eskatalogisen ajatuksen kanssa: venäläisten lähetystehtävänä on ulottaa aitokansallinen elämäntapansa rajoilta rajoille. Eikä Tjapin suinkaan toppuuttele.

Pietarin teknillisen yliopiston filosofian professori V. P. Gorjunov joutuu sentään pohtimaan Venäjän ”yksinäistä” asemaa Neuvostoliiton

hajoamisen jälkeen. Maan tai sen johdon itseys- ja suuntautumisongelmat kumpuavat halusta ja hankaluudesta hahmottaa, ketkä ovat ”omia” ja ketkä ”toisia”. Yhteydet sekä länteen että itään ovat epäselvät ja oma tie siksi määrittelemätön. Gorjunovin mukaan konservatiivisuus onkin lopulta sosiaalisen eriytymisen ja erilaisten etujen tai pyyteiden kamppailemisen estävä vastavoima yhteiskuntapoliittiselle modernistumiselle. Vaan ei hän tätä tuskittele.

Venäläistä konservatiivisuutta on helppo psykologisoida länsimaisuuden peloksi tai oman erilaisuuden erinomaistamiseksi. Vierastaminen ja muukalaisennakkoluuloisuus ovat kuitenkin todellisia sosiaalisia ilmiöitä venäläisessä nykyajassa. Vallanpitäjät voivat yrittää käydä ja kanavoida niitä taitojensa mukaan ja tilaisuuksien tullen. Liberalistakin käyteainetta ammentanut ajoittain reformistinen mutta yksin ja pakkovaltaan herkästi turvautunut tsarismi sekä V. I. Leninin (1870–1924) ja muiden bolševikkien tapatyrmä sekä liberalismi että konservatismi jättävät Putinille mahdollisuuden olla mitä milloinkin. Pääasia on hämärän Venäjän melkein pimeä yhtenäisyys.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Ks. esim. Alexandre Latsa, De la politique en Russie. *Huffington Postin* ranskalainen sivusto www.huffingtonpost.fr/4/i/11.
- 2 Vrt. esim. Mihail Kochkin, The Birth Pangs of Russian Conservatism. *Russia and Eurasia Review*. Vol. 2, No. 6, 2003. Verkossa: [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=28401](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=28401).
- 3 Ks. RIA Novostin verkkosivu 3/vi/10, esim. ranskankielinen versio: <http://fr.rian.ru/society/20100603/186823679.html>.
- 4 Ks. esim. Jacques Sapir, Action publique et agents privés. Vers un modèle russe? *Revue d'études comparatives Est-Ouest*. Vol. 27, No. 2, 187–219; erit. 188.
- 5 Voronežissa paikallisen yliopiston ja saksalaisen Chemnitzin yliopiston yhteistyökonferenssissa syyskuussa 2011 ruodittiin ”jälkineuvostoliittolaisella Venäjällä odottamattomasti uudelleensyntynyttä konservatiivista ajattelua ja konservatiivista poliittista teoriaa”. Ks. <http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/tagungsberichte/id=3865>.
- 6 Speranskista ks. Wilhelm Goerd, *Russische Philosophie. Zugänge und Durchblicke*. Alber, Freiburg i. Br. 1984, 230–244.
- 7 Ks. esim. Christer Pursiainen & Heikki Patomäki, Western Models and the Russian Idea. UPI Working Paper 4/1998. Vrt. myös *Venäjä ja Eurooppa. Venäjän idea 1800-luvulla*. Toim. Vesa Oitinen. Vastapaino, Tampere 2007.
- 8 Vrt. Kurhinen & Tuusvuori, Venäjän filosofisista aikakauslehdistä. *niin & näin* 4/10, 125–127.
- 9 Ks. Dostojevski, *Talvisia merkintöjä kesän vaikutelmista* (Zimnie zametki o letnih vpetšatlenijah, 1863). Suom. Tiina Kartano. niin & näin, Tampere 2009, sekä niteeseen sisältyvät Solovjovin puheet ja suomentajan toimitukselliset osuudet.